

MONS. ĆIRIL KOS, BISKUP ŽIVOT I DJELO

Marin SRAKIĆ, Đakovo

Sažetak

Članak prikazuje život i djelo nedavno preminuloga mons. Ćirila Kosa, đakovačkog i srijemskog biskupa u miru. Polazeći od vremena djetinjstva i školovanja te prikaza svećeničkog života i rada mons. Ćirila Kosa - od službe kapelana u Srijemskoj Mitrovici, upravitelja župe Trnjani, potom duhovnika u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu, profesora na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu, plodnog izdavača, propovjednika, urednika Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije, biskupijskog tajnika, kanonika i obnašatelja raznih službi u biskupiji - pa sve do njegovog imenovanja za dijecezanskoga biskupa i prikaza biskupske službe, članak oslikava bogatstvo i puninu jednog ljudskog života. Biskup Ćiril Kos, svojim životom i djelom, govori nam kao čovjek Crkve, što posebno iščitavamo iz njegove zauzete brige - unatoč teškim vremenima komunizma - za što kvalitetnijim pastoralom u biskupiji, o čemu svjedoče ustanovljenja novih župa, pastirski pohodi te gradnje i obnove crkvenih objekata, a osobito zauzeti rad na katehizaciji kao dugogodišnjeg predsjednika Vijeća za katehizaciju HBK. Članak na poseban način ocrtava ljudskost biskupa Ćirila što posebno vidimo iz njegove zauzetosti za potlačene i obespravljene, očinske brige za svoje svećenike te snažnog zauzimanja za promicanje duha ekumenizma. Članak prikazuje i sve tjeskobe i poteškoće kroz koje je biskup Kos prolazio tijekom Domovinskoga rata, gledajući stradanje i razaranje svoje biskupije. Istaknuto mjesto u članku zauzima, međutim, njegovo uhićenje 1959. godine i osuda od strane komunističkog režima, jer i na taj način biskup Kos je bio i ostao trajni znak i svjedok jednog vremena. Članak završava djelomičnim popisom objavljenih radova biskupa Ćirila Kosa.

1. Rođenje, djetinjstvo, školovanje, bogoslovija

U nedjelju, 6. srpnja 2003. godine, u ranim jutarnjim satima, u 84. godini života, 59. godini svećeništva i 29. godini biskupske službe, umro je u osječkoj bolnici Mons. Ćiril Kos, biskup đakovački i srijemski u miru. Bio je kapelan u Srijemskoj

Mitrovici, upravitelj župe Trnjani, duhovnik u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu, profesor na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu, njezin Veliki rektor te Kancelar Teologije u Đakovu. Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu podijelio mu je naslov *Doctor honoris causa*. U znak zahvalnosti ovu svečanu akademiju posvećujemo njemu u čast.¹

Ćiril Kos rodio se u Ribić Brijegu u Hrvatskom Zagorju 19. studenoga 1919. godine, kao blizanac, od oca Josipa i majke Marije Fadiga. U Matici krštenih rimo-katoličke župe *Sv. Magdalene u Ivancu*, svez. VII., str. 204., br. 269, ubilježeno je ovo: Godine: *tisuću Devetsto Devetnaeste /1919/* rođen: mjeseca: *studen* dana: *Devetnaesti /19.XI/* a godine: *1919.* dana: *19. studeni* kršten je: Ime: *Ciril*, zakoniti ili nezakoniti: *zakoniti dvojak*, Ime roditelja: *Josip Kos, Mara Fatiga poljodjelci*, Vjera: *Rimo katolička*, Prebivalište: *Ribićbreg kbr 13/7.* Kumova ime, prezime i stališ: *Josip Ribić sa ženom si Jagom Rk. polj. rođj. Popijač.* Krstitelja prezime, ime i služba: *pop Jure Čvek.*²

Biskup Ćiril imao je neprilika sa službenim dokumentima, jer je u Matici krštenih njegovo ime zapisano kao "Ćiril", a u svim ostalim dokumentima pisalo je "Ćiril", a tako se i sam zvao. Biskup je 1986. godine zatražio da se u Izvodu iz matične knjige rođenih ta "pogreška" ispravi, međutim, nije se radilo o pogrešci nego točno prijepisu iz Matice krštenih. Oba oblika imena i "Ćiril" i "Ćiril" postojala su u toj župi. Da se izbjegnju sve procedure, u krsnom listu je ispravljeno ime "Ćiril" u "Ćiril".³

Obitelj Kos preselila se 1925. godine u Slavoniju, u mjesto Harkanovci. Ondje je Ćiril pohađao četiri razreda pučke škole. Završivši četiri razreda pučke škole mali je Ćiril na Državnoj muškoj realnoj gimnaziju u Osijeku polagao i položio prijamni ispit,⁴ ali na preporuku župnika nastavio je školovanje u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Širokom Brijegu. Sve razrede Klasične gimnazije završio je s odličnim uspjehom, a bio je oslobođen od polaganja oba tečajna ispita (ispita zrelosti).⁵ Budući da je Ćiril bio odličan, ali siromašan učenik, tijekom svoga školovanja držao je instrukcije slabijim đacima i tako dobivao neki "džeparac" za troškove.

Nakon završene srednje škole abiturijent Ćiril Kos podnio je molbu Biskupskom ordinarijatu da ga primi u Bogoslovno sjemenište. U molbi stoji: "Niže potpisani uljudno molim cijenjeni naslov da me primi u sjemenište, jer već od ranog

¹ Predavanje održano na dan Teologije u Đakovu, 5. studenoga 2003. godine.

² Usp. Krsni list izdan u Ivancu, 8. svibnja 1925, u: Dijecezanski arhiv Đakovo (dalje DAĐ), *Fond biskupa Ćirila Kosa*, *Mapa: Kos Doc.*

³ Usp. Pismo župnika Tome Habdije, od 14. I. 1986, u: DAĐ, *Mapa: Kos Doc.*

⁴ Usp. Svjedodžba Državne muške realne gimnazije u Osijeku, u: DAĐ, *Mapa: Kos Doc.* Na poledini Svjedodžbe polaznice stoji: «Kos Ćiril polagao je u ovoj školi dne 27 augusta 1931 prijamni ispit i položio ga. U Osijeku, dne 27 augusta 1931. Direktor Adolf Hener.»

⁵ Vidi: DAĐ, *Mapa: Kos Doc.*

djetinjstva osjećam poziv za svećenički stalež i živo želim da jednom postanem pravi i valjani svećenik... Harkanovci, 9. VII. 1939. Kos Ćiril”.⁶

Primljen u Bogoslovno sjemenište, ondje je započeo i završio svoje studije s prosječnom ocjenom 4,51, a prosjek mu je kvarila ocjena iz crkvenoga pjevanja. Kao bogoslov bio je vrlo aktivan u sjemenišnom životu, napose u Zboru duhovne mladeži Đakovo. U *Glasniku biskupija bosanske i srijemske* objavio je nekoliko članaka.⁷ Obnašao je i službu predsjednika Zbora duhovne mladeži Đakovo.

Njegova obitelj je bila siromašna, ne samo dok je živjela u Zagorju nego i kad se preselila u Slavoniju u Harkanovce. Otac je bio radnik, a majka je, između ostaloga, pomagala u domaćinstvu kod župnika Eugena Kubeše. U jednom pismu piše roditeljima iz Đakova da mu pošalju nešto novaca i osnovnih potrepština. Znao je on za to siromaštvo zato je uvjeravao svoje roditelje da se primljenim novcem ne razbacuje nego ga korisno upotrebljava.⁸ To životno siromaštvo utjecalo je na njega da je kasnije imao široku ruku prema siromasima.

2. Kapelan u Srijemskoj Mitrovici i upravitelj župe Trnjani

Za svećenika ga je zaređio 9. srpnja 1944. godine biskup Antun Akšamović. Mladu misu je slavio u župi Harkanovci, 16. srpnja iste godine. Manuductor bio mu je tadašnji harkanovački župnik Ivan Ujčić, svećenik rodnom iz Istre, a propovjednik Slavko Požlep, župnik valpovački. Zbog ratnih opasnosti na mladu misu nisu mogli doći brojni gosti koji su obećali sudjelovati toj svečanosti. Budući da je moja obitelj prijateljivala s njegovom, i sâm sam sa svojim ocem bio pozvan da sudjelujem na Mladoj misi i mladomisničkom slavlju.

Nakon svećeničkog ređenja mladomisnik Ćiril bio je imenovan kapelanom u Srijemskoj Mitrovici. Bilo je to 1. kolovoza 1944. godine, tj. nekoliko mjeseci prije nego što je jugoslavenska armija, zajedno sa savezničkim snagama, ušla u Beograd i zauzela Srijem sve do rijeke Bosuta, u prvim mjesecima nove vlasti koja je počela provoditi svoje socijalističke reforme. Bilo je to u Srijemskoj Mitrovici (nekada zvanj Hrvatska Mitrovica), u kojoj je nakon rata bilo ubijeno 3000 Hrvata i ostalog nesrpskog stanovništva, gradu u kojem je dr. Franjo Rački, župnik mitrovački, bio osuđen na smrt, a potom pomilovan na 20 godina zatvora, gradu u kojem su osuđeni i javno pogubljeni ugledni građani Mitrovice, koje je

⁶ Vidi: DAĐ, *Mapa: Kos Doc.*

⁷ Usp. Ć. KOS, Papa Pijo XII., u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* (dalje GBBS) LXIX (1941), br. 5, str. 58-60; ISTI, + Eugen Kubeša, župnik harkanovački, u: *GBBS LXX* (1942), br. 5, str. 23; ISTI, Štovanje majke Božje na kršćanskom Istoku, u: *GBBS LXX* (1942), br. 8, str. 60-63; br. 10, str. 77-79.

⁸ Usp. Pismo iz Đakova, 1941. godine, u: DAĐ, *Mapa: Ćiril Kos - Osobno.*

sam kapelan providio.⁹ U Srijemskoj Mitrovici vlč. Kos imao je prvo iskustvo u susretu s novom vlašću koja je malo-pomalo izbacivala vjeronauk iz škola.¹⁰ Nakon što je mitrovački župnik bio uhićen i osuđen, kapelan je 10. svibnja 1945. godine imenovan privremenim upraviteljem župe.¹¹ O nevoljama s vjeronaukom u tom gradu sam je pisao Biskupskom ordinarijatu.¹²

Ćiril Kos je 15. studenoga 1946. godine imenovan upraviteljem župe Trnjani. Ni to "svećeničko radno mjesto" nije bilo lako, naprotiv, župa Trnjani ima osam filijala, u kojima je katoličko stanovništvo pomiješano s pravoslavnim. I tu je mladi svećenik imao poteškoća i s vlašću i s predavanjem vjeronauka.¹³ Zbog predavanja vjeronauka u crkvama neki su svećenici pozivani na odgovornost. Ćiril Kos, upravitelj župe Trnjani, javio je Biskupskom ordinarijatu u Đakovu da mu je oduzeto pravo vjerske nastave u školi, zbog, kako je rečeno, "upotrebe fizičke kazne u školi". Kad je počeo okupljati djecu u crkvi i spremati ih za prvu pričest, netko ga je prijavio vlastima pa je bio pozvan na odgovornost. On je o tome i dopisom izvijestio školu, na što je preko nje dobio od mjerodavnih iz Kotarskog Narodnog Odbora Slavonski Brod dopis sljedećega sadržaja: "U vezi vašega broja 23/49. mislimo da je upravitelju škole poznato da se vjerska nastava može vršiti samo u školskim prostorijama, i to vjeroučitelji, koji imaju pismeno odobrenje. Vršenje vjerske nastave van škole zabranjeno je svima, pa prema tome i onim vjeroučiteljima, koji nemaju odobrenja. Prednje saopćite uz potpis na spisu upravitelju župe Ćirilu Kos, a u koliko će i dalje vršiti vjersku nastavu u crkvi, odmah obavijestite ovo povjereništvo..."¹⁴ Nakon toga su nadgledali drži li upravitelj župe vjersku nastavu u crkvi. Kad je (špijunu) učiteljica rekla da ne drži vjeronauk, inspicijent je odgovorio: "I bolje je da ne drži, jer će ga vrag odnijeti!" Isti je u svome pismu naveo da su i neki susjedni svećenici bili pozivani na odgovornost.

Na kraju njegovu službu upravitelja župe Trnjani, u Rješenju Zapisnika primopredaje stoji pohvala njegovu radu: "Utvrđeno je nadalje, da je župna crkva u ispravnom stanju izvana i iznutra. Za ovo zaslužuje v. g. Ćiril Kos dosadašnji upravitelj župe posebno priznanje, što je uz sudjelovanje svoga crkvenog odbora velikom brigom i marom crkvu izvana i iznutra obnovio i stavio u ispravno

⁹ Usp. DAĐ, *Pismo Ćirila Kosa*, od 31. svibnja 1946, br. 783/1946. Pismo Ćirila Kosa objavljeno je u članku: A. JARM, Njihovo se svjedočanstvo ne smije zaboraviti, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* CXXVIII (2000), br. 12, str. 824 sl.

¹⁰ Usp. M. SRAKIĆ, *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma*. Kratki prikaz povijesnih izvora s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku i na područje Đakovačke i Srijemske biskupije, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2000, str. 9-11.

¹¹ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 1837/1946.

¹² Vidi: DAĐ, *Pismo od 9. svibnja 1945*, br. 673/1945 i br. 637/1945.

¹³ Vidi: DAĐ, *Dopis*, br. 901/1950.

¹⁴ Vidi: DAĐ, *Dopis od 6. lipnja 1950. /Brodski dekanat/*, br. 901/1950.

stanje”.¹⁵ Mladi svećenik Ćiril obnašao je službu upravitelja župe do 1. listopada 1951. godine, kad je imenovan duhovnikom Bogoslovnog sjemeništa.¹⁶

3. Duhovnik, izdavač, propovjednik, urednik Vjesnika

Ta se odluka biskupa Stjepana Bäuerleina pokazala veoma mudrom. Mladi svećenik, duhovnik, bio je punih osam godina duša i “spiritus movens” života u sjemeništu. Iako nije izvan Đakova završio studije niti doktorirao, bio je svestrano obrazovan. Posebno je volio latinski i grčki jezik. Latinski je toliko poznao da je bez poteškoća mogao latinskim jezikom komunicirati, štoviše, i pričati viceve. Po latinskom je bio poznat i u Vatikanu. Prigodom jedne posjete “Ad limina”, Sveti Otac je pozdravljajući se s biskupom Ćirilom rekao: “Ecco, quel vescovo che parla bene latino”. Znao je katkada reći: “Jedino mi je žao što nisam još više usavršio latinski i grčki”. Osim toga, toliko je poznao francuski da je niz velikih djela preveo s francuskoga, kao što se može vidjeti i iz priloženog popisa prevedenih djela. Duhovnik je kroz to vrijeme predavao na Visokoj bogoslovnoj školi niz predmeta; u Liceju (srednjoj školi): povijest, liturgiku, ascetiku, a na Visokoj bogoslovnoj školi *ascetiku i liturgijske vježbe*. Treba se podsjetiti da se tada u Liceju i Visokoj bogoslovnoj školi ascetika studirala 14 semestara. U to vrijeme počela je skromna liturgijska reforma koju je pokrenuo papa Pijo XII., a duhovnik i predavač liturgike pripremao je tadašnje generacije na liturgijsku obnovu koju je snažno pokrenuo Drugi vatikanski koncil.

Bogoslovi su napose bili oduševljeni njegovim “*punctama*”, tj. večernjom pripravom za jutarnje razmatranje. Bila su ona uvijek jedan odmor nakon napornoga studentskog dana. Tužna je bila ona večer kad su puncta iz nekog razloga otpala. Uvijek je znao bogoslove iznenaditi kakvom viješću iz crkvenog života ili nekom šalom. Upravo ta puncta bila su glavni izvor optužbe protiv njega.¹⁷ Na “trgu” pred njegovom sobom uvijek je bilo živo.

Agilni i temperamentni duhovnik prihvatio je i podržavao “izdavačku djelatnost u Đakovu”. Đakovo je u to vrijeme, uz izdavanje *Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije*, bilo jedno od najjačih izdavačkih središta u Hrvatskoj.¹⁸ Sam je duhovnik bezbrojne noći probdio prevodeći i prepisujući tekstove koje je namjeravao izdati, ili sastavljajući i ispravljajući članke za Vjesnik.

¹⁵ Vidi: DAĐ, *Rješenje Zapisnika primopredaje*, br. 2074/1951.

¹⁶ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 1641/1951.

¹⁷ Usp. Optužnica, u: DAĐ, *Mapa: Sudski proces – Kos i dr. 1960*.

¹⁸ Popis izdanja vidi u: *Šematizam Bosansko-Srijemske ili Đakovačke biskupije i Apostolske administrature Sjeverne Slavonije i Baranje*, izdao i umnožio za potrebe svog svećenstva Biskupski ordinarijat u Đakovu, Đakovo, 1963, str. 245-257.

Iako u Impresumu *Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije* stoji da je u to vrijeme glavni i odgovorni urednik bio dr. Zvonimir Marković, profesor moralne teologije, od prvog broja 1952. godine duhovnik Ćiril Kos imenovan je upraviteljem i tehničkim urednikom "Vjesnika biskupije".¹⁹ I mene je zadnje godine pozvao da mu pomognem u administraciji, pa kada je bio uhićen, moje minimalno znanje o administraciji Vjesnika dobro je došlo.

Mladi svećenik bio je u biskupiji rado slušan propovjednik, koji je uvijek svoje propovijedi završavao mislima o Blaženoj Djevici Mariji. Propovijedi je s lakoćom i spremao i temperamentno držao. U ostavštini je sačuvano mnogo i nacrti i gotovih propovijedi.

4. Uhićenje i zatvor²⁰

U ratnom i poratnom vihoru komunističkih čistki stradali su mnogi svećenici i klerici, redovnici i redovnice.²¹ Konfiscirana su i nacionalizirana crkvena dobra, mnoge ustanove, škole, bolnice, dječji i starački domovi. Od toga nisu bila izuzeta ni sjemeništa, kako bogoslovna tako i dječjačka. Neke su zgrade oduzete, odnosno zauzete, odmah 1945.g., npr. u Sarajevu, Travniku, Splitu, Zagrebu (Šalata, djelomično),²² a nekim je sjemeništima, nakon političkih procesa protiv poglavara, profesora i klerika, bilo privremeno zabranjeno djelovanje.

Prvi takav proces pokrenut je 1951. godine u Zagrebu; šesnaest poglavara i bogoslova Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa osuđeno je na vremenske kazne od jedne do trinaest godina. Sjemenište ipak nije zatvoreno.²³

U svibnju 1955. godine Okružni sud u Rijeci osudio je petoricu bogoslova na kazne zatvora a Visoku teološku školu za zakašnjela zvanja zatvorio "na pet godina i gimnaziju sjemeništa na tri godine".²⁴

Zatim je u kolovozu 1956. godine došlo na red Centralno bogoslovno sjemenište u Splitu. Nakon osude dvojice svećenika i dvojice bogoslova "zbog propagande

¹⁹ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 2281/1951, 2187/1951.

²⁰ Usp. M. SRAKIĆ, »U IME NARODA!« Proces protiv profesora, svećenika i bogoslova Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu 1959-1960, u: *Diacovensia* II (1994), br. 1, str. 23-57.

²¹ Usp. S. KOŽUL, *Spomenici žrtvama ljubavi zagrebačke nadbiskupije. U prigodi proslave 900. obljetnice postojanja zagrebačke nadbiskupije*, Izdaje Nadbiskupski Duhovni Stol u suradnji s "Koncilom", Zagreb, 1992, passim, naročito str. 244-259.

²² Usp. KOMISIJA ZA DENACIONALIZACIJU, *Izvjješća o denacionalizaciji*: "Rimokatolička crkva je podnijela 186 prijava za građevinsko zemljište, ukupne površine 1,620,900 m⁵, 1490 prijava za poljoprivredno zemljište, ukupne površine 262,434,465 m⁵, 164 prijave za šume, ukupne površine 17,121,204 m⁵, 35 prijava za nespecijalizirano zemljište, ukupne površine 1,962,388 m⁵, tj. sveukupna površina prijavljenog zemljišta iznosi 283,138,957 m⁵".

²³ Usp. S. KOŽUL, *Nav. dj.*, str. 483 sl.

²⁴ Usp. M. P., Neprijatelj u sjemeništu. Zašto je zatvorena riječka Viša teološka škola, u: *Vjesnik*, petak, 27. svibnja 1955; usp. Z. RADOŠ, Zloupotreba vjerskih sloboda, u: *Borba*, petak, 27. svibnja 1955.

fašističkih i neprijateljskih ideja, zbog propagande protiv državnog i društvenog uređenja pokušaja razbijanja bratstva i jedinstva i zloupotrebe vjere u političke svrhe /.../, Veliko vijeće okružnog suda u Splitu izreklo je zatvaranje visoke teološke škole u Splitu s pripadajućim centralnim sjemeništem u trajanju od osam godina. Isto tako odredilo je zatvaranje biskupske klasične gimnaziju u Splitu s pripadajućim biskupskim i dječačkim sjemeništem i franjevačkim sjemeništem za vrijeme od pet godina”.²⁵

Činilo se da će Bogoslovno sjemenište u Đakovu, zajedno sa svojim poglavarima i bogoslovima, biti pošteđeno, jer se politička situacija donekle smirila. Prestao je fizički napad na biskupe i svećenike iz pedesetih godina. Po novinama bilo je sve manje članaka protiv biskupa, a u zatvorima se smanjivao broj svećenika. Popustio je pritisak na svećenike da se učlane u Staleško društvo svećenika (CMD). Neki su bili uvjereni da će Bogoslovno sjemenište u Đakovu i njegove poglavare pošteđjeti ili zbog zasluga Josipa Jurja Strossmayera, đakovačkog i srijemskog biskupa i narodnog mecene ili zbog tada još živućega biskupa Antuna Akšamovića, kojega su, istina, komunističke vlasti neposredno nakon rata, zajedno s nadbiskupom Alojzijem Stepincem, proglasile ratnim zločincem,²⁶ a potom petnaest godina nakon toga – dvadeset dana prije smrti – odlikovale Zlatnim ordenom i Diplomom bratstva i jedinstva.²⁷

Prošlo je vrijeme masovnih procesa i zatvaranja svećenika, iako je u to vrijeme zatvorena jedna skupina svećenika i laika.²⁸ Novine, kao što su “Đakovački list”, “Vinkovačke novosti”, “Narodni vojnik”, “Narodna Armija”, “Za pobjedu” i dr., prestale su objelodanjivati izjave bogoslova o mračnjačkom životu u sjemeništu, o njihovoj odluci da krenu u budućnost novim putem, iako je još uvijek bilo pritiska na klerike u vojsci, koji, često prepušteni samima sebi, nisu uvijek znali kako izbjeći zamke vojnih starješina i oduprijeti se onima koji su im obećavali radno mjesto u društvu.

Međutim, bio je to samo privid. Spremao se još jedan proces. Sekretarijat unutrašnjih poslova (SUP) i dalje je preko svojih povjerenika bilježio riječi i pratio postupke sjemenišnih poglavara i bogoslova. Osnovni izvori informacija bili su klerici koji su napustili sjemenište i tražili mogućnost nastavka školovanja, odnosno zaposlenja. Jedan svećenik, župnik Đakovačke i Srijemske biskupije,

²⁵ Kažnjen neprijateljski rad Pilepića, Ostojića i dvojice bogoslova, u: *Vjesnik*, četvrtak, dne 2. kolovoza 1956, str. 4.

²⁶ Usp. POKRAJINSKA KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA U VOJVODINI, *Zločini okupatora u Sremu 1941-1944*, Novi Sad, 1946. Na str. /331/ pod naslovom “Spisak istaknutih ratnih zločinaca iz grupe masovnih zločina. Početak okupacije, stvaranje N.D.H. i prvi meseci državnopravnog režima” iza imena nadb. Alojzija Stepinca slijedi “Akšamović dr. Antun, biskup đakovački”.

²⁷ Usp. Pismo Biskupa Antuna Akšamovića Mons. Rudolfu Švereru, od 18. rujna 1959., u: DAB, *Fond Stolni kaptol*. U pismu biskup izvještava svog nekadašnjeg tajnika o “svečanosti” predaje odlikovanja.

²⁸ Jedan ugledan sveučilišni profesor i politički djelatnik s Politološkog fakulteta u Zagrebu, u razgovoru o slučaju poglavara i bogoslova đakovačkog sjemeništa, rekao je da mu se sve to čini nevjerovatnim, jer su šezdesetih godina jugoslavenske vlasti, zbog pritiska Zapada, prestale pokretati takve procese protiv Crkve.

pisao je 18. ožujka 1959. godine biskupu Stjepanu Bäuerleinu, da je iz pouzdanih izvora čuo da je SUP pozvao njegovog bivšeg bogoslova, koji: “1) Da je potpisao neku izjavu – kakvu ne znam. 2. Da je bio mnogo ispitivan o Sjemeništu i napose o preč. gg. Prepuniću, Kopicu i Kosu. 3. Da su preč. gg. Prepunić, Kopic i Kos – a osobito g. Prepunić, u opasnosti, jer se radi o tom, da bi ih se optužilo radi šovinizma, koji šire u Sjemeništu... 4. Da bi protiv njih imali svjedočiti... i ostali, koji su izašli iz Sjemeništa. 5. Da organi imaju prilično pouzdanog materijala i izjava gore spomenutih. 6. Da su mu rekli, da će gore spomenuti(!) suditi – no da sjemenište za sada još ne bi zatvorili...”²⁹

Nekoliko mjeseci prije uhićenja SUP je udvostručio pozornost i pratio kretanje, ponajviše duhovnika Ćirila Kosa, koji je tog ljeta 1959. godine zamjenjivao župnike i držao prigodne propovijedi. U istrazi su se spominjale neke propovijedi, a pet ih je inkriminirano kao “neprijateljski usmjerene”. Za praćenje tih svećenika bile su zaduženi neki novinari, ali i žene, “pobožne osobe”, koje su u propovijedima vidjele politiku. U vezi s tim propovijedima možemo spomenuti da su se svi u sudnici čudili zašto su uvrštene među inkriminirajući materijal, jer u njima ama baš ništa nije bilo za osuditi. Neki su ih s užitkom slušali.

Povratak bogoslova u sjemenište 1959. godine bio je na prvu subotu, 3. listopada. Ponovno su odjeknuli u pjesmi i smijehu suncem obasjani i uvijek svijetli hodnici đakovačkog sjemeništa. Sutradan svečani dan: prva nedjelja listopada, u Đakovu “Dedicatio Ecclesiae Cathedralis”. U Sjemenišnoj kronici (“Duktorskom tefteru”) stoji: “Godišnjica posvete katedrale. Ustajanje u 5,30 h. U kapelici svečana sv. Misa za dobročinitelje. Poslije mise je Preuzv. g. Biskup imao zaziv Duha Svetoga... Poslije podne Vespere u 16 h, a u 17 h imao je Preuzvišeni Rektor konferenciju u auli”.³⁰ U sjemenišnoj kronici je zabilježeno: “Ustajanje u 5,30...”³¹ Taj dan je, prema tradiciji, trebao biti slobodan dan, predviđen za uređenje prostorija, nabavku potrebnih stvari u gradu. Pod jutarnjim razmatranjem, u grobnoj tišini sjemenišnih hodnika čuli su se koraci i komešanje. Nekoliko minuta prije početka jutarnje sv. mise (oko 6,30 sati) ušao je u kapelicu duhovnik vlč. Ćiril Kos i rekao: “Gospodo, u sjemenište su došli organi unutrašnjih poslova da obave pretres. Molim Vas da sačuvate mir”. Bogoslovi su morali sići u veliku blagovaonicu iz koje nisu smjeli izlaziti do kraja pretresa, tj. do 22,00 sata. Sjemenišnu zgradu opkolilo je i zaposjelo pedesetak milicajaca i policajaca. Saznali smo da su odvedeni neki poglavari i bogoslovi.

Tako je započeo jedan od najcrnijih i najdužih dana i razdoblja u povijesti Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, crnji od onih kad je potres drmao temelje njegove zgrade ili požar pustošio njegove zidove, crnji od dana neimaštine i gladi, oskudice u jelu, vodi, grijanju. Započelo je doba strahovanja za opstanak samog

²⁹ Vidi: DAĐ, *Fond biskupa Stjepana Bäuerleina, Fascikl: »Proces«*.

³⁰ /M. SRAKIĆ/, *Duktorski tefter 1959/60, dne 4.X.*

³¹ *Ondje, dne 5. X.*

sjemeništa. Sjemenišni kroničar lapidarno je napisao o tom danu: “5.X. Ustajanje u 5,30 h. Iza razmatranja u 6,30 počeo je pretres sjemeništa od strane SUP-a Osijeka. Odmah su odvedeni: Preč. g. Marijan Prepunić, profesor,³² vlč. Ćiril Kos, duhovnik i vlč. Ivan Kopic profesor i prefekt,³³ s trojicom bogoslova: Ivicom Mršo, studentom IV. godine.,³⁴ Perom Šokčević IV. godine.,³⁵ i Stjepanom Sršan II. teč.”³⁶

U proces u Osijeku tadašnja vlast je htjela uključiti i Alojzija Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa. Prigodom pretresa stana vlč. Ćirila pronađeno je jedno kardinalovo pismo Ćirilu Kosu, duhovniku, u kojemu on potiče duhovnika da bogoslove odgaja u duhu vedrog optimizma.³⁷ Pismo su kasnije htjeli iskoristiti da se nadbiskup pojavi na sudu i da mu produže kućni pritvor koji se približavao kraju. Nadbiskup se, međutim, zbog teške bolesti nije mogao pojaviti na sudu, ali je svojim tužiteljima poslao pismo u kojem obrazlaže razlog nedolaska i postupka tadašnje vlasti prema njemu.³⁸ Valja napomenuti da duhovnik nije nikada bogoslovima spominjao nadbiskupa Stepinca, ali ih je odgajao u njegovu duhu vjernosti Bogu i Crkvi.

I taj je proces pokazao da je tadašnja vlast još uvijek počivala na strahu i teroru, bojeći se svega što je tko, makar i beznačajan, govorio. Kad su jednog svećenika u to vrijeme upozorili da pazi što govori, od je odgovorio: «Jadna je ona vlast koja se boji da će je srušiti netko kao što sam ja.»

Cijeli proces završio je osudom uhićenih: Iako se iz cijelog procesa vidjelo da nema podloge za bilo kakvu osudu, ipak sud je proglasio:

Krivi su: i slijedom toga optuženi se osuđuju: i to:

³² Dr. Marinko Prepunić (1911-1975), kapelan u Nijemcima, upravitelj župe u Gunji, Trnavi, vjeroučitelj u Osijeku. U Bogoslovnom sjemeništu generalni prefekt bogoslova, profesor povijesti, hrvatske književnosti i filozofije u Liceju te filozofije na Visokoj bogoslovnoj školi. Svim bogoslovima ostao je u uspomeni kao profinjena, plemenita osoba.

³³ Ivan Kopic (1926-1982), nakon ređenja kapelan u Bošnjacima, te upravitelj župe u Radikovcima i Rajevu Selu, a u sjemeništu je obnašao službu prefekta studija i prefekta discipline za mlade, tj. Liceja, zatim arhivara i knjižničara i generalnog prefekta bogoslova. Bio je profesor vjeronauka, zemljopisa, povijesti, matematike u Liceju.

³⁴ Ivica Mršo, bogoslov Vrhbosanske nadbiskupije, student 4. godine studija, sada svećenik iste nadbiskupije.

³⁵ Petar Šokčević, bogoslov Đakovačke i Srijemske biskupije, student. Sada župnik župe Sot i upr. Župe Erdevik.

³⁶ Stjepan Sršan je brzo pušten.

³⁷ Usp. A.V. STEPINAC, *Pisma iz sužanjstva (1951-1960)*. Prigodom 100. obljetnice rođenja. Priredio dr. Juraj Batelja, Izdavač Postulatura Sluge Božjega Alojzija Stepinca, Zagreb, 2000, str. 336-337.

³⁸ Usp. *Ondje*, str. 351-353.

1. Kos Ćiril, - na osnovu čl. 118 st. 1 KZ, a primjenom čl. 46 st. 1 toč. 2 KZ, na kaznu strogog zatvora u trajanju od 7 (sedam) godina;³⁹
2. Kopic Ivan, /.../ na kaznu strogog zatvora u trajanju od 6 (šest) godina;
3. Gašo Hrvoje, /.../ na kaznu strogog zatvora u trajanju od 6 (šest) godina;
4. Mršo Ivan, /.../ na kaznu strogog zatvora u trajanju od 4 (četiri) godine;
5. Bajić Anto, /.../ na kaznu strogog zatvora u trajanju od 2 (dvije) godine;
6. Petrović Zvonko, /.../ na kaznu strogog zatvora u trajanju od 4 (četiri) godine;
7. Radielović Boško, /.../ na kaznu strogog zatvora u trajanju od 3 (tri) godine;
8. Šokčević Petar, /.../ na kaznu strogog zatvora u trajanju od 2 (dvije) godine i 6 (šest) mjeseci.⁴⁰

Biskupija i cijela crkvena javnost bile su šokirane tako strogom kaznom. Nakon podnesene žalbe svim je osuđenima kazna smanjena, tako je Ćirilu Kosu sa sedam smanjena na 5 godina, od toga je izdržao dvije i po godine. O toj svojoj osudi on je znao dati komentar: »Nisam se prepoznao dva puta u životu: kad sam proglašen i osuđen kao državni i narodni neprijatelj i kad sam proglašen počasnim doktorom Katoličkog bogoslovnog fakulteta«.

5. Biskupski tajnik, kanonik i ostale službe

Nakon izlaska iz zatvora Stara Gradiška, 1. 5. 1962. godine,⁴¹ Ćiril Kos se vratio u Đakovo, gdje ga je biskup Stjepan Bäuerlein imenovao biskupskim tajnikom i bilježnikom Biskupskog ordinarijata u Đakovu,⁴² egzortatorom čč. ss. Sv. Križa u Sjemeništu,⁴³ tajnikom »Confraternitatis sacerdotum adoratorum SSmi

³⁹ Član 118 st. 1 Krivičnog zakonika glasi: "Tko u namjeri da potkopa vlast radnog naroda, obrambenu moć zemlje ili ekonomsku osnovicu socijalističke izgradnje, ili da razbije bratstvo i jedinstvo naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije, crtežom, napisom, govorom na skupu ili na drugi način vrši propagandu protiv državnog ili društvenog uređenja ili protiv političkih, privrednih, vojnih ili drugih važnih mjera narodne vlasti, kaznit će se strogim zatvorom". Zbog tog člana mnogi su suđeni na duge kazne samo zato što su pjevali kakvu pjesmu ili ispričali kakvu šalu. Vidi: DAĐ, *Mapa: Sudski proces Kos i dr. 1960.*

⁴⁰ Usp. Presuda Okružnog suda u Osijeku, br. K.14/1960-30, od 8. veljače 1960, u: DAĐ, *Mapa: Sudski proces – Kos i dr. 1960.*

⁴¹ Vidi: DAĐ, *Mapa: Sudski proces Kos i dr. 1960.*

⁴² Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 795/1962.

⁴³ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 302/1964.

Sacramenti«,⁴⁴ generalnim ceremonijarom katedrale,⁴⁵ redovitim ispovjednikom katedrale,⁴⁶ članom Odbora Dijecezanskog administrativnog vijeća,⁴⁷ predsjednikom Prosinodalnog ispitnog povjerenstva.⁴⁸ Kanonikom arhiđakonom imenovan je 1966. godine,⁴⁹ a kasnije je promaknut u službu kanonika kustosa.⁵⁰ U Kaptolu je obnašao i druge službe, kao npr. službu «kanonika penitencijara»,⁵¹ te vijećnika za disciplinu našeg Bogoslovnog sjemeništa.⁵² Svoju službu u Stolnom kaptolu izuzetno je volio i savjesno obavljao. Prema katedrali odnosio se kao prema svojoj župi, pun brižne skrbi kako za materijalne tako i za pastoralne potrebe.

Biskup Stjepan Bäuerlein je počeo poboljšivati još za vrijeme zasjedanja Drugoga vatikanskog koncila, a svećenici se počeli dijeliti u one “za” biskupa i “protiv” njega, na nazadne i na napredne. Neki su svećenici tražili od biskupa da provede koncilске smjernice i reforme. Desetak svećenika, nezadovoljnika, potpisali su tzv. “Bijelu knjigu” protiv biskupa i tajno je predali apostolskom nunciju u Beogradu. Međutim, “Bijela knjiga” je došla u ruke novinara koji su izvijestili javnost pa je izbio skandal pod imenom “Đakovački slučaj”.⁵³ Svećenstvo se još više podijelilo. Nije pomogao ni pokušaj izmirenja. Došla je i 1973. godina, zadnja godina života biskupa Bäuerleina. On je te godine na Petrovo jedva obavio svećeničko ređenje. Sveta Stolica je preko Apostolske nuncijature zahtijevala od biskupa da imenuje generalnog vikara – kojega nije kroz cijelo vrijeme svoje biskupske službe imao. To je on i učinio, ali bilo je to svega mjesec dana prije smrti. Ćiril Kos, kanonik kustos, bio je imenovan najprije generalnim vikarom, a nakon biskupove smrti Stolni kaptol ga je izabrao za kapitularnog vikara. Tu je službu obavljao sve do imenovanja dijecezanskim biskupom, 9. veljače 1974. godine.

Za vrijeme sedis-vakancije održavale su se koncilске tribine u Vinkovcima. Na jednoj od njih svećenici su razgovarali o novom biskupu, čak su i “glasovali” o imenima. Najviše glasova dobio je, dakako, Ćiril Kos. Govorilo se tada da će Sveta Stolica, zbog podijeljenosti prezbiterija, đakovačkim i srijemskim biskupom imenovati nekog svećenika ili biskupa izvan biskupije. To se ipak nije

⁴⁴ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 887/1963.

⁴⁵ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 735/1965.

⁴⁶ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 2029/1965.

⁴⁷ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 496/1966.

⁴⁸ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 2300/1966.

⁴⁹ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 1992/1966.

⁵⁰ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 3080/1968.

⁵¹ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 1994/1966.

⁵² Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 735/1970.

⁵³ Usp. Đakovački slučaj – “Bijela knjiga”, u: *Glas Koncila IX* (1970), br. 6 (176), str. 14; BISKUPI JUGOSLAVIJE, Izjava katoličkih biskupa Jugoslavije (O đakovačkom i hercegovačkom slučaju), u *Glas Koncila IX* (1970), br. 8 (178), str. 5.

dogodilo. I ponovno su u tajnim skrutinijima svećenici najviše glasova dali upravo njemu.

6. Biskup: “In caritate, humilitate et vitae simplicitate”

Točno šest mjeseci nakon smrti biskupa Stjepana Bäuerleina, tj. u subotu, 9. veljače 1974. godine, u podne, objavila su zvona đakovačke katedrale-bazilike Đakovu i cijeloj biskupiji radosnu vijest: “Habemus episcopum”! Kancelar, mons. Rudolf Šverer, priopćio je tu vijest svećenicima sabranim u prostorijama svećeničkog kluba a Josip Sokol, veliki prepozit Stolnoga kaptola održao je prvo pozdravno slovo. Izbor Ćirila Kosa za đakovačkog i srijemskog biskupa bio je izraz plebiscitarne želje svećenika da upravo on preuzme biskupsku službu u našoj obudovjeloj biskupiji. Da je to bila želja i pobožnog puka, koji je većinom poznao novog biskupa, potvrđuje veliko mnoštvo koje se sabralo na svečanost biskupskog ređenja 17. ožujka.⁵⁴

Biskup Ćiril Kos nastupio je svoju službu u veoma teškom povijesnom trenutku naše biskupije, koju je trebalo sjediniti. Svojom vedrinom, poznatim smislom za šalu, a nadasve neumornim radom i ljubavlju prema Crkvi on je to uspio. Rane su s vremenom zacijelile jer je dosljedno ostvarivao svoje životno biskupsko geslo: “In caritate, humilitate et vitae simplicitate – u ljubavi, poniznosti i jednostavnosti života”. Uspio je, jer je imao povjerenje u svoje svećenike i svoje suradnike. S punim očinskim povjerenjem povjeravao bi Bogoslovno sjemenište, Biskupijski pastoralni centar i Ekonomat te druge centralne ustanove svećenicima suradnicima, prihvaćao njihove savjete i podržavao inicijative, ali uvijek sa sviješću o vlastitoj odgovornosti pastira.

Jubileji. U vrijeme biskupa Ćirila slavljeno je niz jubileja i na biskupijskoj i na nacionalnoj razini. Prisjetimo se bar nekih: 175. obljetnica Bogoslovnog sjemeništa, 1981. godine; 100. obljetnica posvete katedrale, 1982. godine; 1100. obljetnica smrti sv. Metoda, 1985. godine. Tom zgodom Sveti Otac je u Đakovo poslao svoga osobnog izaslanika kard. Casarolija; 750 obljetnica biskupije, 1989. godine; 100. obljetnica biskupa Strossmayera, 1990.

Slavili su se i veliki nacionalni jubileji i događaji: Branimirova godina, 1979. godine u Ninu; Solin, 1976. godine; Nacionalni euharistijski kongres, 1984. godine; Prvi dolazak Svetog Oca u Zagreb i Hrvatsku, 1994.

No, godine njegove biskupske službe nisu bile samo godine slavlja, jubileja, nego i godine napetosti u bivšem političkom sustavu, patnji ratnih i poratnih stradanja. Kao biskup, uvijek je bio uz svoj puk, uvijek je sa svakim i sa svima dijelio

⁵⁴ Usp. G. VARGA, Mons. Ćiril Kos – zlatomisnik, u: *Diacovensia* II (1994), br. 1, str. 10-22.

“radost i nadu, ali i žalosti i tjeskobe, brige i poniženja”. Njega su s poštovanjem susretali njegovi nekadašnji vjernici i svećenici koje je odgajao kao duhovnik u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu. Iako je za vrijeme komunističkog režima bio nevinno osuđen na sedam godina strogog zatvora, osobito poštovanje prema njegovoj osobi očitovali su i predstavnici državne vlasti, i prijašnje i sadašnje.

Biskup je bio jednako blizak i dijecezanskim svećenicima i redovnicima i redovnicama koji su ga cijenili i poštivali, rado ga pozivali u svoje zajednice. Bio je prisutan na njihovim obiteljskim svečanostima i pratio njihov rad u biskupiji i život u samostanima. Za vrijeme biskupa Ćirila, uz njegov blagoslov, sestre karmelićanke otvorile su svoj samostan u Šarengradu, a nakon što su protjerane početkom Domovinskog rata, te nakon deset godina progonstva u Remetama, ponovno su se vratile u biskupiju, ali sada u svoj novosagrađeni samostan u Levanjskoj Varoši - Đakovačka Breznica. Mons. Ćiril Kos uvijek je bio povezan sa svojim narodom i prisutan i u njegovim slavljinama i u njegovim teškim danima. Vrlo brzo u biskupiji nastao je sinonim: biskup - to je Ćiril Kos.

Županjski slučaj. Već na početku biskupske službe biskupa Ćirila zadesio je križ “županjskog slučaja”,⁵⁵ tj. slučaja neposlušnog svećenika dr. Ivana Jemrića, koji je pobunio vjernike župe Županja. Zbog napetosti u župi biskup je bio prisiljen premjestiti ga na drugo mjesto, međutim, dr. Jemrić nije htio poslušati biskupovu odluku, zato je pobunio i vjernike. Biskup je bio strpljiv, iako je veoma trpio. Učinio je sve da se slučaj što prije i mirnim putem riješi, da se spasi svećenik i vjernici, odlazio je na razgovore i pregovore, ali nije uspio. U Županji su ga razjareni vjernici i fizički napali. I oni koji su bili uz biskupa znali su ga opomenuti da u strpljivosti ne bi trebao ići predaleko, jer je to na štetu i biskupije i vjernika. Teškom mukom je situacija smirena, podvojena župa ponovno sjedinjena, ali ožiljci su ostali.

Bolest. – Već na početku biskupske službe Gospodin ga je pohodio križem – bolešću u obliku psihičke depresije. On sam znao je reći da je to bila posljedica danonoćnog rada, priređivanja izvještaja za Rim “Ad limina”. Na svu sreću našlo se svećenika koji su mu bratskom pomoći pritekli i u relativno brzom roku izvukli ga iz tog »pakla praznine«, kao što bi on znao reći. Da se izliječi, proveo je nekoliko mjeseci izvan biskupije. On, koji je unosio radost u zajednicu i društvo, sam se nije mogao radovati.

7. Ustanova novih župa, pastirski pohodi i gradnje crkvenih objekata

⁵⁵ Usp. *Obavijesti i okružnice 1975. g.* Prilog uz O-VIII-1975.

Biskup Ćiril je bio neposredan, nezaustavljiv u svojim akcijama. U mlađim godinama imao bi i na tri mjesta svetu misu u jednom danu. Bez oklijevanja prihvaćao je pozive i vjernika i svećenika na razne svečanosti.

Ustanovio je 20 novih župa, za vrijeme njegove biskupske službe izgrađeno je 17 novih župnih crkava, 22 filijalne crkve, te 63 vjeronaučne dvorane i 42 župna stana. Na sve je te posvete i blagoslove rado išao sam i onda kad je zbog bolesti jedva obavio te obrede.⁵⁶ Sve je te događaje bilježio i zabilježio u svojim rokovnicima; on je, naime, bio pravi kroničar biskupije, u svoj dnevnik bilježio je sve što se događalo oko njega, od atmosferskih prilika i imena koncelebranata do velikih svjetskih i crkvenih događaja. Sačuvano je: 47 većih i 49 manjih rokovnika; 275 debljih i 20 tanjih registratora. Imao je sređenu osobnu biblioteku, u kojoj se nalazi 7.104 svezaka knjiga i časopisa. Imao je običaj svaku novu knjigu uzeti u »Tiskanicama«, neka se nađe za kasnije generacije. Osim toga, mnogo je vrijednih knjiga još za života predao u Središnju biskupijsku knjižnicu.

Biskup Ćiril je u proljeće 1990. godine, nakon što je tadašnji vrhbosanski nadbiskup Marko Jozinović podnio zahvalu na službi nadbiskupa, imenovan *Apostolskim administratorom Vrhbosanske nadbiskupije*. I tu je službu uspješno vodio punih devet mjeseci. I ondje je stekao je velike simpatije svećenika i redovnika te nadbiskupije.

Svećenički dom. – Između sedamdesetih i devedesetih godina prošlog stoljeća došlo je do većih mogućnosti gradnje u biskupiji. Prije Drugoga svjetskog rata naša biskupija je sklopila ugovor s Družbom sestara svetoga Križa da one preuzmu brigu o bolesnim i umirovljenim svećenicima. Sestre su kupile i preuredile zgradu za tu svrhu u ulici Kralja Tomislava. Zgrada je nadolaskom komunističke vlasti nacionalizirana i pretvorena u «Dom JNA», danas “Dom hrvatske vojske”. Tu su boravili svećenici sve dok zgrada nije bila nacionalizirana, a kasnije su se snalazili kako su znali. Kad je kanonička kurija, na adresi Strossmayerov trg 4, bila oslobođena, počeli su nezbrinuti umirovljeni svećenici dolaziti i stanovati u njoj. Međutim, te su prostorije bile veoma vlažne i pljesnive. Osjećala se potreba gradnje svećeničkog doma. Veliki dio klera je pozdravio gradnju svećeničkog doma, dok se manji usprotivio, štoviše, uskratilo dati svoje obvezatne priloge za Dom. Dom je blagoslovljen 1. listopada 1981. godine.⁵⁷ Na žalost, gradnja Doma i blagoslov nisu protekli bez trzavica i ispada pojedinih, mahom starijih svećenika, koji su svojim istupima prouzročili žalost biskupa koji je dobro htio svojim svećenicima.⁵⁸ Danas je zgrada Svećeničkog doma ponos naše biskupije, koja je u pravo vrijeme, s pravim ljudima, predvođena pravim biskupom, riješila to stoljećima neriješeno pitanje.

⁵⁶ Npr. slučaj posvete župne crkve u Belišću 1996. godine.

⁵⁷ O povijesti skrbi za nemoćne svećenike vidi: Statut Doma za umirovljene svećenike Đakovačke i Srijemske biskupije, u: *Obavijesti i Okružnice*, O-VI/VII-1981, str. 213. sl.

⁵⁸ Vidi: DAĐ, *Zapisnici sjednica Prezbiterskog vijeća iz godine 1980 i 1981.*

Zgrada Teologije u Đakovu. – Nova vremena, nastala dolaskom demokracije nakon prvih slobodnih izbora iza Drugoga svjetskog rata, nametnula su nove zahtjeve. Jedan od njih bilo je i formiranje laika. Čim je to postalo moguće, krenulo se najprije u stisnutim prostorima Bogoslovnog sjemeništa, a onda u zgradi nekadašnjeg Franjevačkog kolegija u Đakovu, na adresi Preradovićeve ul. br. 17. Ta je zgrada bila protuzakonito oduzeta. Najprije je trebalo zgradu vratiti biskupiji. To se postiglo relativno brzo, u usporedbi s ostalim takvim slučajevima. Marom, i pod vodstvom tadašnjeg predstojnika Teologije, dr. Pere Aračića, zgrada je uređena da može služiti svrsi. Kad su neki Talijani posjetili zgradu i vidjeli njezino unutarnje uređenje, pitali su da li su to možda projektirali talijanski arhitekti? Briga o teologiji potvrđuje da ova biskupija za vrijeme biskupa Ćirila nije htjela samo materijalno preživjeti rat, nego i stjecati novo lice.⁵⁹ U njegovo vrijeme započela je gradnja nove zgrade Središnje biskupijske knjižnice.

No za vrijeme biskupa Ćirila nisu se samo gradile i obnavljale zgrade, nego su započete mnoge pastoralne inicijative, kao što su tečajevi zaručnika za ženidbu, Obiteljski institut u Đakovu, Institut za teološku kulturu laika, Katehetski institut uz Teologiju u Đakovu. On je tim ustanovama svojim otvorenim stavom davao podršku. Osim toga, na njegovu molbu iz 1992. godine, Sveta Stolica je imenovala, uz placet biskupa koadjutora, još jednog pomoćnog biskupa koji je kasnije imenovan generalnim vikarom samo za Srijem. Kad je riječ o Srijemu, valja spomenuti da ga je biskup Ćiril imao posebno na srcu. On je zamolio Svetu Stolicu da župnu crkvu u Srijemskoj Mitrovici proglasi »konkatedralom« i »manjom bazilikom«.

8. Rat

Svoju povezanost s narodom biskup Ćiril je napose očitovao za vrijeme nedavnog rata protiv Hrvatske, u kojem je teško stradala naša Đakovačka i Srijemska biskupija. Stotinjak srušenih, teže i lakše oštećenih crkava, bombardirani i razoreni gradovi i sela (Vukovar, Osijek, Vinkovci, Nuštar), bolnice, škole i dječji vrtići, četiri tisuće poginulih, tri tisuće nestalih i nekoliko tisuća osakaćenih pokazuju kakve je rane zadobila naša biskupija. Jedno vrijeme bilo je oko 250.000 prognanih i izbjeglih iz naše biskupije, a kroz punih šest godina 100.000 prognanika živjelo je izvan svojih domova i župa. Biskupija je bila ratom podijeljena u tri dijela: 36 župa okupirano, 28 ostalo je na području Republike Srbije. U tim teškim časovima oči sviju bile su uprte u biskupa koji je cijele vrijeme ostao sa svojim narodom, u svojoj biskupiji, hrabreći klonule, bodreći

⁵⁹ Usp. Od "Lyceum episcopale" do Teologije u Đakovu, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 122 (1994), br. 12, str. 364-368.

obeshrabrene, tješeci ucviljene i »biljezeći sve te događaje«. ⁶⁰ Kolone prognanika prolazile su kroz Đakovo ne znajući hoće li se i kada će se vratiti. Biskup Ćiril je to gledao i doživljavao teška srca, intervenirao koliko je mogao. Slao je poruke okupiranom Vukovaru i njegovom okružju. Nisu bez razloga tada govorili da se Vukovar brani u Đakovu. Branio se i molitvom, branitelji su poručivali: Pošaljite nam i krunica. Biskup je iskorištavao svaku zgodu da pošalje poruku braniteljima. Ekipe liječnika, koje su bile u privremeno stacioniranoj đakovačkoj bolnici, posjećivale su biskupa. Brojne delegacije iz cijelog svijeta došle bi i biskupu koji je satima tumačio situaciju u Hrvatskoj, najčešće bez koristi. I sam je vrlo često išao do prve crte bojišta, da ohrabri branitelje i da im zahvali. Biskupovu neposrednost primijetile su i brojne delegacije koje su dolazile u Đakovo za vrijeme i neposredno poslije rata. O njima svjedoči i "Knjiga gostiju". Često im je znao reći: "Vi se samo potpišite, a ja ću napisati komentar." Mnogi su se k biskupu došli interesirati što se to zbiva na prostorima naše biskupije. Nije štedio riječi da svojim gostima posjetiteljima, domaćim i međunarodnim, političkih, društvenih i humanitarnih organizacija iznese istinu o stradanjima Hrvata u okupiranim krajevima, o prognanima i nestalima. On je satima razgovarao s promatračima, iznova tumačio svakoj skupini jedno te isto i isticao: "Sada se u svojoj službi pretvorite u uho i oko. Slušajte što vam govorimo i gledajte što se zbiva, a potom na pravom mjestu istinito progovorite što ste čuli i vidjeli."

9. »Doctor Honoris causa«

Kao što smo rekli, biskup Ćiril je završio filozofsko-teološke studije u Đakovu na Visokoj bogoslovnoj školi. Mjesec dana prije imenovanja za duhovnika biskup Stjepan Bäuerlein je pozvao Ćirila Kosa, upravitelja župe Trnjani, da se upiše na Bogoslovni fakultet u Zagrebu i ondje nastavi studije. Ćiril je poslušao biskupa, ali nije mogao nastaviti studije zbog prevelikih zahtjeva što ih je Fakultet tražio. Na Fakultetu su zahtijevali, bolje reći zanovijetali, što bi sve trebao upisati i polagati, i kraju je ispalo da bi za daljnji studij morao ponovno upisati svih pet godina teologije. U njegovom osobnom arhivu nalazi se korespondencija s dekanom fakulteta, a u jednom od zadnjih dopisa stoji: "Praktično to znači da biste morali upisati punih pet godina..." ⁶¹ Slično su prošli i drugi svećenici, i moramo priznati da je to bilo "tužno vrijeme odnosa između Katoličkog bogoslovnog fakulteta i Visoke bogoslovne škole u Đakovu, koja je od vremena dokumenta »Deus scientiarum Dominus« imala petogodišnji studij, kao i teološki fakulteti. Ne ponovilo se! Možemo reći, da je Katolički bogoslovni fakultet

⁶⁰ Biskup Ćiril je skupljao izvještaje o ratnim stradanjima naše biskupije, njezina naroda i zgrada. Sačuvano je na desetke Mapa sa spisima, dopisima i izvještajima o tim stradanjima.

⁶¹ Vidi: *Osobnik*, Pismo od 19. XII. 1951.

pokušao ispraviti nepravdu prema Ćirilu Kosu kad mu je 23. veljače 1989. godine podijelio diplomu doktora »Honoris causa«. Nije trebalo previše obrazloženja za to, jer je mons. Ćiril Kos doista zaslužio tu čast.⁶²

10. Član Hrvatske biskupske konferencije

Biskup Ćiril Kos bio je ugledan član najprije Biskupske konferencije Jugoslavije, a potom Hrvatske biskupske konferencije. U njoj je tijekom punih 19 godina bio predsjednik Vijeća za katehizaciju, a neko vrijeme član Komisije za odnose s Državom. Nije čudo što mu je nedugo nakon ulaska u Biskupsku konferenciju povjereno područje katehizacije. To se područje njegovalo ne samo u biskupiji općenito, nego su mu posvećivali pažnju gotovo svi biskupi od oslobođenja Slavonije od Turaka. Oni su kroz tri stotine godina izdavali katekizme. Među njima časno mjesto zauzima i biskup Stjepan Bäuerlein, pionir u katehetskom djelu nakon Drugoga svjetskog rata. Biskup Ćiril je dobro prosudio važnost kateheze u nas općenito i Katehetskih ljetnih (i zimskih) škola napose. Zato nije propustio nijednu Katehetsku ljetnu školu ili Katehetsku zimsku školu, od početka do kraja. Kao predsjednika i voditelja katehetske obnove rado su ga slušali i čekali što će đakovački biskup reći. Ali i on je rado slušao druge; kao što reče netko, bio je u isto vrijeme i učitelj i učenik.⁶³ Nije zaoštavao tamo gdje je već bilo oštro, nije lomio tamo gdje se lomilo, nije gasio tamo gdje je tinjalo. Tu je pobrao simpatije svih, i organizatora i sudionika, napose zato što je očitovao povjerenje prema onima koji su s ljubavlju voditi katehetsko djelo u nas i koji su posvetili sve svoje snage upravo tom polju rada naše Crkve. Pustio je vrijednim i stručnim suradnicima da stvari vode, ali kad je trebalo izreći sud, tada je bez oklijevanja i straha rekao svoj sud. U Konferenciji su ga braća biskupi rado slušali, i poštivali njegove intervente.

11. Od ljudi za ljude

Biskup Ćiril je dijelio mentalitet, kulturu, rječnik, iskustvo naroda svoga vremena i svoga kraja. Rođen u Hrvatskom zagorju, odrastao ovdje u Slavoniji, školu završio u Hercegovini i Đakovu. Proglasili su da je "kriv" i osudili ga "u ime naroda", a kao zatvorenik u Osijeku i Staroj Gradiški stekao je simpatije svojih

⁶² Usp. N. DOGAN, Mons. Ćiril Kos, Doctor theologiae honoris causa, u: *Diacovensia* II (1994), br. 1, str. 58-67.

⁶³ Usp. M. ŠIMUNOVIĆ, Biskup Ćiril Kos i katehetske ljetne škole u pokoncilskoj Crkvi u Hrvata, u: *Diacovensia* II (1994), br. 1, str. 68-79.

sudaca istražitelja i čuvara.⁶⁴ Hoće li ovaj narod imati snage skinuti ljagu sa svoga lica zbog te sramne osude nevinih?

Biskup Ćiril bio je i ostao čovjek Crkve, đakovačke i srijemske Crkve: iz nje rođen, od nje pozvan, nju izgrađuje, nju je vodio 23 godine kao biskup, a služio joj 59 godina “in caritate” kao svećenik. U ljubavi je izgrađivao, upravljao i služio zajednici vjernika kao odgovoran učitelj, pastir i svećenik. Znao je hrabro stati u obranu nezaštićenog naroda u našem Srijemu, u kojem su poslije Drugoga svjetskog rata vjernici-katolici bili građani drugog reda ili, kako je on to javno vlastodršcima rekao, “dvadesetdrugog reda”. U isto vrijeme u njegovu se društvu – zbog smisla za humor – i znanci i stranci ugodno osjećaju, u njegov dom rado svraćaju i vjernici i nevjernici, a u svoju kuću rado ga primaju.

Kao biskup, bio je promicatelj, jamac i garant jedinstva i zajedništva naše biskupije. Svojom naravi, pronicavim duhom i svojom ljubavlju prema Crkvi biskup je uspio zaliječiti rane mogućeg razdora u kleru. U službi zajednice, karizmom i službom svećeništva nije gušio ni izjednačavao, nego odabirao i koordinirao milosne Božje darove, čuvao je a ne uništavao njihovu izvornost, genijalnost i raznolikost. To je očitovao u izabiranju svojih suradnika i povjerenju prema njima. Ali znao je i energično čuvati crkveno jedinstvo. U tome je znao naći mjeru: kad je trebalo, energično je zahvaćao, poticao, molio, a kad je osjetio da bi silovit nastup “trske stučene mogao prelomiti i stijenja što tinja ugasiti” (Mt 12,20), usporio je, smirivao.

Odiyeljene kršćanske Crkve. – Biskup Ćiril Kos je uvijek, od prvih svećeničkih dana očitovao prijateljsku, bratsku i očinsku pažnju i poštovanje prema odijeljenim sestrinskim Crkvama i njihovim pastirima, bez obzira na politički vjetar. Biskup Stjepan Bäuerlein je osnovao Dijecezanski odbor za sjedinjenje Crkava,⁶⁵ a biskupskog tajnika Ćirila Kosa imenovao je tajnikom tog odbora.⁶⁶ U Srijemskoj Mitrovici je kontaktirao s pravoslavnim svećenicima, a u Trnjanima prijateljevao sa susjednim pravoslavnim parohom. Predstavnici odijeljenih Crkava prema njemu su uvijek očitovali poštovanje i rado ga posjećivali i s njim se dopisivali, pa i u ovo vrijeme ratne napetosti. Nije prošao nijedan Božić ili Uskrs a da i visokim predstavnicima Srpske Pravoslavne Crkve i svojim prijateljima pravoslavcima nije uputio čestitke.

Sveti Ciprijan, biskup i mučenik, napisao je: “Ecclesia est in episcopo et episcopus est in Ecclesia” – “Crkva je u biskupu i biskup u Crkvi” Biskup Ćiril je bio u Crkvi đakovačkoj i srijemskoj i ona je u njemu. U njegovu životu i u njegovim jubilejima! Kad se u našoj biskupiji reklo “biskup”, tada se znalo da je to biskup Ćiril. Pedeset i devet godina vezao je vez svećeničkog, a dvadeset i tri

⁶⁴ Kao što piše u pismu od 31. 11. 1959. g. Vidi: DAĐ, *Fond biskupa Stjepana Bäuerleina, Fascikl: »Proces«.*

⁶⁵ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 251/1964.

⁶⁶ Vidi: DAĐ, *Dekret*, br. 252/1964.

godine biskupskog života. Taj je zlatni vez Gospodin prekinuo 6. srpnja 2003. godine, dan nakon Svetkovine sv. Ćirila i Metoda, da je u vječnosti nastavi tkati božanski Tkač. No, ona će ostati trajno utkana u tkivo povijesti naše drage akovačke i srijemske biskupije.

12. Bibliografija objavljenih radova biskupa Ćirila Kosa

Smatramo potrebnim posebno istaknuti pisane radove što ih je biskup Ćiril Kos objavio, tj. priredio, preveo i uredio. Oni očituju njegovu nadarenost, marljivost, osjećaj za Crkvu, kako domaću tako i sveopću. Ovdje su stavljene samo knjige i brošure, bez obzira, jesu li objavljene tiskom ili ciklostilom, a nisu uvršteni i njegovi brojni interventi i prilozi u našim časopisima, napose u Vjesniku đakovačke i srijemske biskupije. Njih je mnogo, posebice iz vremena kad je i sam bio urednik. Na žalost, mnogi su prilozi i članci iz tog vremena ostali anonimni. Čak ni sam autor nije mogao prosuditi kojima je autor. Tome treba posvetiti posebnu pažnju i objaviti ih u posebnom prilogu.

- 1) KOS, Ćiril/. *Šematizam Bosansko-Srijemske ili Đakovačke biskupije i Apostolske administrature Sjeverne Slavonije 1963*. Izdao Biskupski ordinarijat u Đakovu. /Uredio Ćiril Kos/. Đakovo, 1963, 8⁰, str. 262. /strojopis autogr./
- 2) BORIES, Marcel, *Moj život po križu*. Preveo Ćiril Kos. Izdali Bogoslovi VBŠ-e Đakovo, Đakovo, 1956, 4⁰, str. 49. /strojopis autogr./
- 3) BORIES, Marcel, *Moj život po križu*. Preveo Ćiril Kos. Izdali Bogoslovi VBŠ-e Đakovo, 2. izdanje, Đakovo, 1961, 8⁰, str. 111. /strojopis autogr./
- 4) COURTOIS, Gaston, *Pred licem Gospodnjim*. Svećenička razmatranja. Preveo Ćiril Kos. Izdalo Nadbiskupsko sjemenište u Zagrebu, Zagreb, 1956, 4⁰, str. 96. /strojopis autogr./
- 5) COURTOIS, Gaston, *Pred licem Gospodnjim*. Svećenička razmatranja 2. i 3. svezak. Preveo Ćiril Kos. Izdali Bogoslovi Đakovačkog sjemeništa, Đakovo, 1957, 4⁰, str. 247. /strojopis autogr./
- 6) COURTOIS, Gaston, *Pred licem Gospodnjim*. Svećenička razmatranja, 4. svezak. Preveo Ćiril Kos. Izdali Bogoslovi đakovačkog sjemeništa, Đakovo, 1958, 4⁰, str. 134. /strojopis autogr./

- 7) COURTOIS, Gaston, *Pred licem Gospodnjim*. Svećenička razmatranja. 5. svezak. Preveo Ćiril Kos. Izdali Bogoslovi djakovačkog sjemeništa, Djakovo, 1959, 4⁰, str. 177. /strojopis autogr./
Dodatak: Dobro raspoloženje. Ljubav (G. Courtois): Razmatranje (André Monnier). /Tri brošure koje se ne nalaze u izvorniku/.
- 8) RANSON, G.A.A., *Moj život po žrtvi svete Mise*. Razmatranja o sv. Misi za bogoslove i svećenike. Preveo Ćiril Kos. Izdali Bogoslovi Bogoslovnog sjemeništa Djakovo, Djakovo, 1956, 4⁰, str. 83. /strojopis autogr./
- 9) VILLEPELET, Chanoine, *Putokaz za bogoslove preko praznika*. 1. svezak: srpanj. Nasl. orig.: *L'itinéraire des clercs*. Preveo Ćiril Kos. Djakovo, 1955, 4⁰, str. 70. /strojopis autogr./
- 10) VILLEPELET, Chanoine, *Putokaz za bogoslove preko praznika*. 2. svezak: kolovoz – rujan. Nas. orig.: *L'itinéraire des clercs*. Preveo Ćiril Kos. Djakovo, 1955, 4⁰, str. 132. /strojopis autogr./
- 11) TANQUEREY, Ad., *Pregled duhovnog bogoslovlja*. Nasl. orig.: *Précis de Théologie ascétique et mystique*. Preveo: Ćiril Kos. Izdavač: Nadbiskupsko Bogoslovno sjemenište Zagreb, Zagreb, 1956, 4⁰, str. II + 227. /strojopis autogr./
- 12) TANQUEREY, Ad., *Pregled duhovnog bogoslovlja*. II. dio. Putevi kršćanske savršenosti. Svezak 1. Put čišćenja i rasvjetljenja. Nasl. orig.: *Précis de Théologie ascétique et mystique*. Preveo Ćiril Kos. Izdavač: Nadbiskupsko Bogoslovno sjemenište Zagreb, Zagreb, 1956, 4⁰, str. II + 253 + VII. /strojopis autogr./
- 13) TANQUEREY, Ad/olph./., *Pregled duhovnog bogoslovlja*. II. dio. Putevi kršćanske savršenosti. Svezak 2. Put sjedinjenja. Nasl. Orig.: *Précis de Théologie ascétique et mystique*. Preveo Ćiril Kos. Izdavač: Nadbiskupsko Bogoslovno Sjemenište Zagreb, Zagreb, 1957, 4⁰, str. II + 138 + 17 + 9 + 9 + XVIII. /strojopis autogr./
- + U Dodatku: O. POURRAT, *Duhovnost novog zavjeta*. Nasl. originala: *La spiritualité chretienne*, t. I., p. 1-15., str. 9.
- 14) MAGNAUD, ., *Razmatranja za bogoslove*. Preveo Ćiril Kos. Izdali Bogoslovi Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, Đakovo, 1956, 4⁰, str. 158. /strojopis autogr./
- 15) PLUS, Raoul, *Žetva je velika*. Svagdanje razmatranje za bogoslove. Nasl. orig.: *La méditation quotidienne*. Preveo Ćiril Kos. – IV:

srpanj-rujan. Izdali Bogoslovi VBŠ-e Đakovo, Đakovo, 1959, 8°, str. VIII + 250. /strojopis autogr./

- 16) PLUS, Raoul, *Podji za mnom*. Svagdanja razmatranja za bogoslove. Nasl. orig.: *La méditation quotidienne*. Preveo Ćiril Kos. I: listopad-prosinac. Izdali Bogoslovi VBŠ-e Đakovo, Đakovo, 1959, 8°, str. 246. /strojopis autogr./
 - 17) PLUS, Raoul., *Svakidašnja razmatranja za bogoslove* (srpanj-rujan). Preveo Ćiril Kos. Izdali bogoslovi Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, Đakovo, 1953, 4°, str. 110. /strojopis autogr./
 - 18) RANSON, G.A.A., *Moj život preko praznika*. Razmatranja za bogoslove. Preveo Ćiril Kos. Izdali Bogoslovi Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, Đakovo, 1957, 4°, str. 216. /strojopis autogr./
 - 19) *Manuale clericorum ordinandorum. Specimen examinis ordinandorum. Editio quinta post codicem I.C. novissimis apostolicae sedis actis conformata*. /Preveo i priredio Ćiril Kos./ Đakovo, 1959. Izdali Bogoslovi Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, Đakovo, 1959, 4°, str. 217. /strojopis autogr./
- + Priručnik za pripravnike za redjenje. – Dodatak: Nekoliko dokumenata (lat.) – Obredi tihe, svečane i pjevane mise. Razmatranje o svetim redovima Raoula Plusa.

LIFE AND WORK OF MONSIGNOR ĆIRIL KOS, BISHOP

Summary

The article presents life and work of recently deceased monsignor Ćiril Kos, retired bishop of the Diocese of Đakovo and Srijem. In the beginning, it describes the childhood and education of the late bishop. Then it provides details about his priesthood and his work – from the time when he was the chaplain in Srijemska Mitrovica, parish priest in Trnjani, spiritual guide in the Priest Seminary in Đakovo, professor at the Theology of Đakovo (Faculty of Catholic Theology Zagreb), fruitful publisher, preacher, editor in chief of the official paper of the Diocese of Đakovo and Srijem (Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije), secretary of the diocese, member of the Capitol, the time when he was occupying various ministries in the diocese – until the time when he was appointed the diocesan bishop.

Giving particulars of his ministry of a bishop, the article pictures the abundance and plenitude of the human life. Through his life and his work bishop Ćiril Kos talks to us as the man of the Church. This can be noticed in his committed concern for the quality of pastoral in difficult times of the communist regime, the time when new parishes were established, pastoral visits realized, and new churches constructed. As the long-term president of the Council for Catechisation at the Croatian Bishops' Conference, he was particularly dedicated to catechisation. The humanity of the bishop is given special attention in the article: his care for the underprivileged and those deprived of their rights, his fatherly concern for his priests and his commitment to promotion of the spirit of ecumenism. The article also presents all the anxieties and difficulties bishop Kos passed during the homeland war, when he witnessed sufferings and destruction of his diocese. He was arrested and sentenced by the communist regime in 1959, which is thoroughly described in the article. Thus, the bishop has remained the sign and witness of this historical time. The article ends with the partial list of the published works of bishop Ćiril Kos.